

SUSAN M. SCHWEIK, *The Ugly Laws: Disability in Public*,

New York-London 2009, New York University Press, 448 s.
ISBN 978-0814783610

Starší žena opřená o zeď, jedno oko nevidí, druhé sleduje cosi stranou, stažená ústa, hlava překrytá tmavým šátkem, oblečená do beztvare černé košile, na krku cedulka s nápisem „slepá“ a s městským odznakem licence pouliční prodejkyne. Tak vypadá na první pohled „nevhledná“ obálka knihy Susan Schweik, která zkoumá proces diskurzivního konstruování postavy „nevhledného žebráka“ ve druhé polovině 19. a na počátku 20. století v USA. Schweik rozpracovává toto téma nejen v metodologickém rámci současných disability studies, ale dotýká se stejnou měrou i historie a kulturních studií. Prostřednictvím rozboru diskurzu „nevhledného žebrání“ v jednotlivých nařízeních a zákonech na území USA postupně odkrývá témata, jako jsou identifikace, reprezentace, vědění, korekce a disciplinace nevhledného žebrání. Od ostatních prací, které na téma nevhledného žebrání za posledních třicet let v USA vznikaly, odlišuje studii Susan Schweik právě interdisciplinární metodologie a snaha o intersekciónální analýzu.

Snad nejznámějším příkladem „ošklivého zákona“ je chicagské nařízení z roku 1881: „Jakákoli osoba, která je nemocná, zohavená, zmrzačená anebo jakýmkoli způsobem deformovaná, a byla by tak považovaná za nevhledný či odporný objekt, nebo by se stala nevhodnou pro volný pohyb na ulicích, silnicích, nebo na veřejných prostranstvích města, nebude vystavovat sama sebe veřejnému pohledu, a to pod trestem pokuty \$1 [asi \$20 dnes] za každý takový přestupek.“¹ Termín „ugly law“ se podle Schweik vztahovaly jednak k „nevhlednému“ aktu žebrání a zároveň k individuální „nevhlednosti“ žebrajících. Fungovaly tedy jako nástroj vyloučení „nevhledných/nevhodných“ osob z veřejného prostoru a zároveň jako prostředek kontroly pohybu osob. V tomto smyslu jsou, míní Schweik, diskurzivním prostorem, v němž se historie tělesné jinakosti a tzv. postižení neoddělitelně prolíná s historií chudoby a sociálního vyloučení.

1 SUSAN M. SCHWEIK, *The Ugly Laws: Disability in Public*, New York-London 2009, s. 1–2.

„Nevzhledná nařízení“ se objevila jako reakce na pocit ohrožení americké společnosti konce 19. století. Toto ohrožení bylo dvojího druhu – jednak přicházelo zevnitř americké společnosti, jednak zvenjšku. V období masivní imigrace se vycházelo z předpokladu, že „nevzhledné“ žebřání přichází tak jako epidemie odjinud; proto se jedním z paradigmaticky „nevzhledných“ těl stalo tělo „imigrantské“. Bylo vnímáno jako odporne a nebezpečné: hrozilo přinést nemoc, infekce, i zkázu celému národu. Ale nebezpečí nakažlivé „ošklivosti“ číhalo i uvnitř americké společnosti: žebřání a těla „nevzhledná“ postižením musela být vyloučena z nově uspořádaného prostoru městského veřejného života, musely být rozříděny do institucí podle rasy a „postižení“. „Ošklivé zákony“ tedy disciplinovaly veřejný prostor, zároveň však sloužily i jako biomocenský nástroj kontroly a ochrany zdraví populace.

Při analýze „ošklivých zákonů“ a jejich účinků Schweik s pojmem „nevzhlednosti“ nepracuje pouze jako s analogickou, nýbrž jako s intersekcionalní kategorií, a sleduje, jakým způsobem se v procesu vytváření identity „nevzhledné/ho žebřající/ho“ vzájemně prolínají, podmiňují, či naopak vylučují gender, rasa, národnost, sexualita, náboženství, sociální třída a status.

Studie je logicky strukturovaná do tří částí. První sleduje historický počátek éry „ošklivých zákonů“. Na raných příkladech Schweik vykládá motivy jejich zavedení. Zvláště si zde všímá role charity i způsobů ideologické legitimizace nařízení. Metodou první části je diskurzivní analýza inspirovaná převážně foucaultovskou teorií diskurzu a teorií performativity Judith Butler. Analýza diskurzu autorce umožňuje ukázat, jak diskurz „nevzhledného žebřání“ podmiňuje jednání i „subjektivitu“ historických aktérů a akterek. Druhý díl knihy se věnuje intersekcionalní analýze „nevzhlednosti“. Schweik analyzuje „identitu“ osoby jako „nemocné, zohavené a deformované“, a aby ukázala, jak nařízení vstupovala do procesu formulování norem národnosti, rasy, pohlaví a genderu, odkazuje na další hierarchizaci uvnitř konceptu „nevzhledného žebřání“. Třetí a poslední část knihy se věnuje odporu a kritice vůči „ošklivým zákonům“, které se s větší intenzitou objevovaly od počátku 20. století a nakonec vedly k jejich zrušení. Schweik pro nás také znovu objevuje auto/biografie psané žebřáčníky a rehabilitacionistický clevelandský výzkum z roku 1916.

Diskurzivní analýza „nevzhledného žebřání“ umožňuje Schweik odpoutat se od pouhé deskripce pramenů a zviditelnit samotné diskurzivní praktiky, které tento fenomén konstruují. Budu se proto dále blíže zabývat dvěma aspekty studie: konstrukční schopností diskurzu „nevzhlednosti“ a performativní identitou žebřáčníků. Načrtnu tak způsob, jakým Schweik využila metodu diskurzivní analýzy, a zároveň získám možnost představit analytické přednosti této metody.

V jedné z kapitol (*The Law in Context*) se Schweik pouští do zkoumání významů nashromážděných do diskurzivní a domněle přirozené osoby nevzhledné(ho)

žebrající(ho), aby přiblížila její diskurzivní konstruovanost. Schweik poukazuje na objektivizaci, díky níž se do popředí dostává popis osoby jako „nemocné, zohavené nebo jinak deformované“,² a důraz na osobu samu se ztrácí. Zároveň výraz „nevhledný“ („unsightly“) odkazuje na diskurzivní překrývání různých druhů „přestupků“: narušení estetických norem se automaticky stalo překročením i norem morálních. Pojem „nevhlednosti“ tak přináší novou kapitolu do historie moderní regulace a kontroly těl, tentokrát upozorňující na disciplinující funkci norem regulujících vzhled těl, kterým je dovoleno vstoupit do veřejného prostoru. Řešením pro tělo obviněné z „nevhlednosti“ bylo schovat je, tedy institucionalizovat (uvěznit či zavřít pod dohledem charitních organizací v chudobinci). Diskurz „nevhledného žebvání“ však, jak ukazuje Schweik, neřídí pouze „nevhledné“ žebrající, ale dopadá i na „(ne)nevhledné“ kolemjdoucí. Veřejnost je disciplinována tím, že na „nevhledné“ nesmí pohlednout.

I řeč těl žebrajících považuje Schweik za jazyk, resp. diskurzivní produkt zákonů. Logika biomoci poté identifikuje takto vymezenou abnormální skupinu jako tu, o kterou je nutné „se postarat“. Tato skupina následně společensky „nevhodné“ chování interiorizuje a stane se jí přirozeným. Schweik proto znovu konstatuje, že ideologie a společenské struktury podmiňují formulaci zákona, který pak konstruuje a utváří svůj objekt. Nejzajímavěji se tyto teorie ukazují tehdy, když Schweik diskutuje případy žebrajících, kteří a které předstíraly své „postižení“.³ Skrze performativní akty žebvání, tedy skrze pravidelné, ritualizované opakování určitých gest, pohybů či tělesných úkonů, se na povrchu těla vytvářelo zdání podstaty „postižení“. Tyto podvody zvyšovaly potřebu demonstrování skutečného a autentického utrpení, což zpětně podporovalo „odpor“ vůči nevhlednosti, a tedy zavádění regulace „nevhlednosti“. V diskusi autentických a podvodných aktů žebvání Schweik ukazuje, že pokud je žebvání stylizovaným opakováním aktů v čase, je jedno, zda se jedná o člověka se skutečnou vadou nebo nikoli; oba akty vytvářejí diferenční kategorii „postižení“. Tento poznatek nabízí zajímavou kritickou perspektivu na východiska tzv. sociálního modelu postižení, který vychází z existence „vady“ jakožto reálného základu společenského konstruktů „postižení“. Příklady, které zde Schweik analyzuje, zpochybňují tezi, že vada je podmínkou „postižení“. „Falešná postižení“ otevírají podle Schweik ještě další

2 S. M. SCHWEIK, *The Ugly Laws: Disability in Public*, s. 85.

3 Používám zde termín „postižení“ v uvozovkách, protože jej vnímám jako sociální konstrukt, nikoliv jako esencionalizovanou entitu „vady“.

prostor pro analýzu fluidního těla, a to když tito lidé přecházejí mezi zdravým a postiženým tělem, a poukazují tak na nestabilitu těchto kategorií.

Tento dekonstruktivistický přístup k historickému fenoménu nevzhledného žebrání, který zde Susan Schweik nabízí, se mnohým vztahuje i k současnosti, kdy už sice neplatí žádný „ugly“ zákon, ale uplatňují se jiné strategie zneviditelnování lidí s tělesnou odlišností. V terminologii Naomi Wolf můžeme říci, že vycházejí z „mýtu krásy“, který je opět vystaven na kategoriích vzhlednosti, nevzhlednosti a normálnosti jako sociálních konstruktech. Kniha tak odhaluje mocenské vztahy, zpochybňuje „přirozenost“ kategorií, skrze které vnímáme a hodnotíme svět. Autorka nás konfrontuje se stálou přítomností „ugly law“ v nás a okolo nás, jak naznačuje například opět aktuální téma imigrace v západní Evropě.

Jitka Dvořáková